

Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics

Vol 3 (2021)

Ειδικό τεύχος: Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία

AWPEL (3) 2021

ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ

Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία

Publish-as-you-go*

*Αυτό το τεύχος εκδίδεται με τη μορφή publish-as-you-go. Δηλαδή τα κείμενα δημοσιεύονται σταδιακά, με τη σειρά που ολοκληρώνονται. Όταν ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία, θα αναρτηθούν τα τελικά περιεχόμενα και η εισαγωγή.

AWPEL Vol. 3 2021

Cover

ISSN 2858-2801

Ο διαλεκτικός λόγος στο διαδίκτυο κατά την πανδημία του Covid-19

Ειρήνη Κουνιαρέλλη

Copyright © 2022

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Κουνιαρέλλη Ε. (2022). Ο διαλεκτικός λόγος στο διαδίκτυο κατά την πανδημία του Covid-19: Η Λεσβιακή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 3, 292–313. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/30654>

Ο διαλεκτικός λόγος στο διαδίκτυο κατά την πανδημία του Covid-19: Η Λεσβιακή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Ειρήνη Κουνιαρέλλη

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
kouniarelli@sa.aegean.gr

Περίληψη

Η πανδημία του Covid-19 αποτελεί ένα ευρύ και διεπιστημονικό πεδίο μελέτης, καθώς έχει συντελέσει σε μια νέα κοινωνιογλωσσολογική πραγματικότητα αλλά και στην παραγωγή ποικίλων μελετών που σχετίζονται με τις χρήσεις της γλώσσας και την πανδημία. Σε αυτό το πλαίσιο, το παρόν κείμενο παρουσιάζει μια εκδοχή της χρήσης του διαλεκτικού λόγου στην εποχή του Covid-19, όπως αποτυπώνεται στο διαδίκτυο. Το ενδιαφέρον μου έχει επικεντρωθεί στη χρήση της λεσβιακής διαλέκτου, με έμφαση στην ποικιλία της Αγιάσου, στο Facebook, ένα από τα πιο δημοφιλή μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Στο παρόν κείμενο επιχειρείται η παρουσίαση και ανάλυση των ευρημάτων σε σχέση με σύγχρονες θεωρητικές αναζητήσεις για τον ρόλο και τις εννοιολογήσεις της χρήσης του διαλεκτικού λόγου στο διαδίκτυο.

1. Εισαγωγή

Από την αρχή αυτού του πρωτόγνωρου για την εποχή φαινομένου της πανδημίας Covid-19, με τις γοργές εξελίξεις και τις απρόσμενες διαστάσεις, κατακλυζόμαστε από συνεχείς αλλαγές με σοβαρό αντίκτυπο στην καθημερινότητά μας. Στα πλαίσια της ερμηνείας, της καθοδήγησης και της αντιμετώπισης της κατάστασης από τους αρμόδιους φορείς, ερχόμαστε καθημερινά αντιμέτωποι/ες με νέα δεδομένα. Η γλώσσα και οι ποικιλίες της κατέχουν πρωταρχικό ρόλο στην διάχυση πληροφοριών σχετικά με τον κορονοϊό. Στις αρχές του 2020, άρχισε σταδιακά να εμφανίζεται ένα νέο, εν μέρει άγνωστο, διαφοροποιημένο λεξιλόγιο –το οποίο στη συνέχεια εδραιώθηκε τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο– που αφορά οδηγίες και μέτρα για την ενημέρωση, πρόληψη και προστασία από την εξάπλωση του κορονοϊού. Καταγράφεται λοιπόν μια νέα κοινωνιογλωσσολογική πραγματικότητα που είναι δυνατόν να ερμηνευτεί σε ποικίλα επίπεδα και επιστημονικά πεδία και έχει δώσει έναυσμα για πολλές αλληλένδετες έρευνες (βλ. το παρόν ειδικό τεύχος).

Η παρούσα μελέτη σχετίζεται με τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών εν μέσω της πανδημίας του Covid-19 στο διαδίκτυο και προκύπτει από την ενασχόλησή μου με την κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου Λέσβου. Το γενικότερο ενδιαφέρον μου για την παρουσία της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου (ΓΠΑ) –πέρα και εκτός τοπικών ορίων που αφορούν την προφορική χρήση από τους ομιλητές και τις ομιλήτριες– με ώθησε στην αναζήτηση και διερεύνηση του ευρέως χώρου του διαδικτύου εστιάζοντας στα μέσα με αφετηρία το

Facebook, ως το δημοφιλέστερο μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Με αφορμή την καταγεγραμμένη παρουσία της ΓΠΑ στο διαδίκτυο, εστιάζω σε υλικό που αφορά κυρίως τη χρήση μη-πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών στη Λέσβο, αλλά και ενδεικτικό υλικό για τη χρήση γλωσσικών ποικιλιών από άλλες περιοχές της Ελλάδας που συνδέονται με την πανδημία του Covid-19.

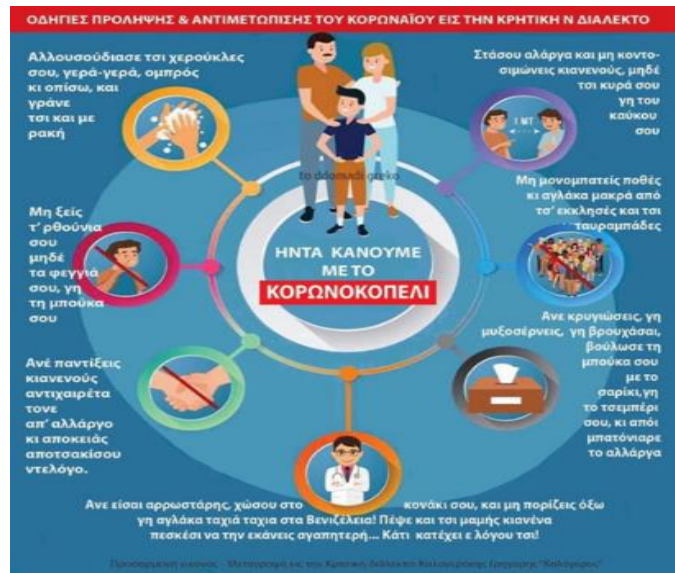
Το κείμενο ξεκινάει με τη συζήτηση για τη χρήση διαλεκτικού λόγου στο διαδίκτυο κατά την πανδημία (ενότητα 2) και πιο ειδικά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook (ενότητα 2.1). Στην ενότητα 3 εστιάζω στον διαλεκτικό λόγο της Λέσβου παρουσιάζοντας τα κυριότερα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στα παραδείγματα του ερευνητικού υλικού. Οι ενότητες που ακολουθούν αφορούν τα θεωρητικά ζητήματα που αναδεικνύονται μέσα από τα δεδομένα. Ειδικότερα, γίνεται λόγος για τη χρήση διαλεκτικών ποικιλιών σε σχέση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις των εννοιών του χιούμορ (ενότητα 4.1), της ανταλλακτικής αξίας (4.2) και του γλωσσικού τοπίου με έμφαση στο διαδικτυακό τοπίο (4.3). Με βάση τα παραπάνω, αναλύεται το ερευνητικό υλικό (ενότητα 5) και καταγράφονται τα κυριότερα συμπεράσματα αυτής της μελέτης (ενότητα 6).

2. Η χρήση των διαλεκτικών γλωσσικών ποικιλιών στο διαδίκτυο κατά την πανδημία

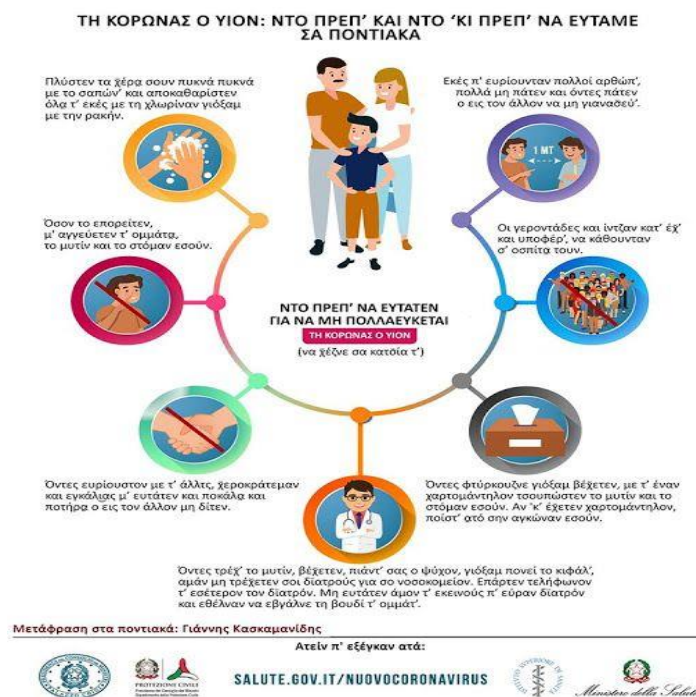
Η ποικιλόμορφη χρήση του διαδικτύου στην καθημερινή ζωή αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο φαινόμενο με τεράστιες διαστάσεις. Ειδικότερα κατά την περίοδο της πανδημίας, το διαδίκτυο επεκτάθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό από ποτέ σε χώρο εργασίας, εκπαίδευσης, διασκέδασης, συναντήσεων κλπ. λόγω της επικινδυνότητας και της εξάπλωσης του ιού μέσω της συναναστροφής και του συγχρωτισμού (βλ. σχετικές μελέτες, ενδεικτικά Alvanouidi & Desilla σε αυτόν τον τόμο). Τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενημέρωση κατέχουν το διαδίκτυο και η τηλεόραση. Από τις πρώτες κιόλας ημέρες της πανδημίας, οι αρμόδιοι φορείς ξεκίνησαν μια καμπάνια προστασίας και αντιμετώπισης με μια σειρά από οδηγίες και μέτρα. Τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά σποτ αλλά και γραπτές ανακοινώσεις (με τη μορφή χειρόγραφου ή τυπωμένου μηνύματος, αυτοκόλλητου ή αφίσας) άρχισαν να γίνονται βασικό χαρακτηριστικό του δημόσιου χώρου και του γλωσσικού τοπίου (βλ. Κανάκης σε αυτόν τον τόμο). Παράλληλα, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εμφανίστηκε πληθώρα λόγων που σχολίαζαν κριτικά τη «νέα κανονικότητα» από διάφορες πλευρές. Πολύ σύντομα, μαζί με τα ποικίλα κριτικά μηνύματα στο διαδίκτυο εμφανίστηκαν και χιουμοριστικά μηνύματα (βλ. Τσάκωνα σε αυτόν τον τόμο). Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι ως χιουμοριστικά μηνύματα παρουσιάστηκαν, εκλήφθηκαν και αναπαράχθηκαν αναρτήσεις που αναφέρονταν σε ζητήματα πρόληψης από τον κορονοϊό σε ποικίλες διαλέκτους της ελληνικής.

Στο πλαίσιο αυτό εμφανίζεται το ερευνητικό υλικό που συλλέχθηκε κατά το 2020 καθώς και το πρώτο τρίμηνο του 2021 με γνώμονα τη χρήση γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής πέρα της κοινής νεοελληνικής. Αν και η παρούσα μελέτη εστιάζει στην παρουσίαση υλικού από τον διαλεκτικό λόγο της Λέσβου, παρατίθενται ενδεικτικά

κάποια παραδείγματα¹ που εντοπίζονται σε ιστοσελίδες και ιστολόγια και χρησιμοποιούν πολύ γνωστές και αναγνωρίσιμες διαλεκτικές ποικιλίες της ελληνικής, όπως την κρητική, την ποντιακή και την κατωιταλική. Πρόκειται για την ίδια ακριβώς ανάρτηση με τις οδηγίες πρόληψης και αντιμετώπισης του ιού που κυκλοφορούσε ευρέως στην κοινή νεοελληνική (ΚΝΕ) σε απόδοση σε τρεις διαλέκτους της ελληνικής (εικόνες 1-3).

Εικόνα 1. Οδηγίες πρόληψης στην κρητική διάλεκτο

Εικόνα 2. Οδηγίες πρόληψης στην ποντιακή διάλεκτο

¹ Κατά την αναζήτηση στο διαδίκτυο εντόπισα επίσης τη χρήση διαλεκτικού λόγου από τη Λάρισα και τη Σαντορίνη σε αναρτημένα βίντεο. Διατηρείται σαφώς η επιφύλαξη να υπάρχει υλικό και από άλλες διαλεκτικές ποικιλίες που δεν έχει εντοπιστεί. Στο υλικό δεν έχουν συμπεριληφθεί τραγούδια με τη χρήση διαλεκτικού λόγου που εμφανίστηκαν κατά την ίδια περίοδο (πρβλ. Καραχάλιου σε αυτόν τον τόμο).

Εικόνα 3. Οδηγίες πρόληψης στην κατωιταλική διάλεκτο

Οι παραπάνω αναρτήσεις αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της παραγωγής διαλεκτικού υλικού με θέμα τον ιό Covid-19 που έκαναν τον γύρο του διαδικτύου. Το υλικό κρίνεται άξιο μελέτης και μέρος αυτού ενδείκνυται για περαιτέρω έρευνα και χρήση για εκπαιδευτικούς σκοπούς (βλ. Φλιάτουρας σε αυτόν τον τόμο). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον μάλιστα παρουσιάζει η χρήση του νεολογισμού «κορωνοκοπέλι» στην κρητική διάλεκτο ως ενδείκτη χιουμοριστικού χαρακτήρα βάσει της θεωρίας του χιούμορ που στηρίζεται στην ασυμβατότητα (βλ. ενότητα 4.1). Σε αυτό το πλαίσιο θα επιχειρήσω να αναλύσω τα στοιχεία των διαλεκτικών δεδομένων της λεσβιακής που έχω συλλέξει, εντοπίζοντας τον χιουμοριστικό στόχο τους.

2.1 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και πανδημία: Η περίπτωση του Facebook

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης ονομάζονται οι διαδικτυακοί τόποι στους οποίους αλληλεπιδρούν άτομα και μέλη κοινοτήτων. Το ενδιαφέρον μου εδώ επικεντρώνεται στο Facebook, μια από τις πλατφόρμες με ιδιαίτερη απήχηση στο ευρύ κοινό. Η μελέτη μου αφορά την παρουσίαση παραδειγμάτων τόσο από αναρτήσεις ατόμων, δηλαδή ατομικών προφίλ, όσο και μελών κοινοτήτων, δηλαδή ομάδων, καθώς και παραδειγμάτων από αναρτήσεις διαχειριστών/ριών σελίδων που συνδέονται με το νησί της Λέσβου.

Το Facebook είναι ένας διαδικτυακός τόπος επικοινωνίας ο οποίος παρέχει πολλές δυνατότητες. Στην έρευνά του ο Lees (2017: 31) πραγματεύεται τη χρήση του Facebook ως χώρου «φιλοξενίας» ανεπίσημης καθημερινής γλώσσας των νέων «με ορισμένες ιδιαιτερότητες λόγω του γραπτού δίαυλου επικοινωνίας, στον οποίον γίνονται προσπάθειες αναπαράστασης στοιχείων προφορικότητας». Βασικότερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου είναι η πολυτροπικότητα (multimodality), ως δυνατότητα μετάδοσης κειμένου, εικόνας και ήχου. Η πολυτροπικότητα εκτός από κυρίαρχο χαρακτηριστικό της επικοινωνίας, συνιστά σημαντική παράμετρο πολλών κειμένων, τα οποία βασίζονται στη χρήση μεικτών σημειωτικών τρόπων (modes) εκτός από τον γλωσσικό για την παραγωγή νοήματος (βλ. μεταξύ άλλων Kress & Van

Leeuwen 1996, 2001· Χοντολίδου 1999· Kalantzis & Cope 2000· Kress 2010· Adami 2016). Στην περίπτωση του Facebook η πολυτροπικότητα εντοπίζεται στη συνύπαρξη κειμένων, εικόνων, βίντεο κλπ. Στις αναρτήσεις που έχω συγκεντρώσει, η πολυτροπικότητα έγκειται κυρίως στην παράλληλη χρήση κειμένων και εικόνων.

3. Η γλωσσική ποικιλότητα της Λέσβου

Η γλωσσική ποικιλότητα στη Λέσβο, στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, κεντρίζει το ενδιαφέρον ερευνητών και μελετητών από πολύ νωρίς. Οι πρώτες μελέτες για τη Λέσβο είναι του Αναγνώστου (1903) και του Kretschmer (1905). Η λεσβιακή ανήκει στις βόρειες διαλέκτους (τα λεγόμενα και βόρεια ιδιώματα), καθώς εμφανίζουν το φαινόμενο του βόρειου φωνηεντισμού (δηλαδή, αποκοπή υψηλών άτονων φωνηέντων [i], [u] και ανύψωση άτονων μεσαίων φωνηέντων [e] και [o] σε [i] και [u]). Κατά τον Κοντοσόπουλο (2008 [1981]: 106), η Λέσβος βρίσκεται στη ζώνη του *είντα*. Η λεσβιακή παρουσιάζει επιμέρους διαφορές από περιοχή σε περιοχή σε ένα σύνολο σχεδόν 80 χωριών. Στο παρελθόν έχουν προταθεί διαιρέσεις της λεσβιακής σε τοπικά ιδιώματα (Κοντοσόπουλος 2008 [1981]), ενώ η πιο πρόσφατη επιστημονική μελέτη στηρίζεται στον ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα της Λέσβου,² με τη χαρτογράφηση γλωσσικών φαινομένων και λεξιλογίου της λεσβιακής ανά περιοχή (Ράλλη 2019· Ράλλη & Αλεξέλλη 2019· Αλεξέλλη 2021). Εδώ παρουσιάζω, ενδεικτικά, τα κυριότερα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά της λεσβιακής τα οποία συναντιούνται και στα παραδείγματα του ερευνητικού υλικού, εκτός του φαινομένου του βόρειου φωνηεντισμού:

- Τσιτακισμός, η τροπή του /c/ σε [ts] μπροστά από φωνήεντα /i/ και /e/, για παράδειγμα *τσιτρίνο* αντί *κίτρινο*
- Η τροπή του /t/ σε [c] μπροστά από τα φωνήεντα /i/ και /e/ (εντοπίζεται κυρίως στις περιοχές Πλωμαρίου και Μεσοτόπου), για παράδειγμα *κυρί* αντί *τυρί*
- Επένθεση ενός /i/ μεταξύ του τελικού /s/ του ουσιαστικού και του αδύναμου τύπου κτητικής αντωνυμίας (*μου, του, της*) για παράδειγμα *ι πατέρας-ι-μ*
- Διαφοροποιήσεις στην ονομαστική του ενικού των οριστικών άρθρων και συγκεκριμένα: α) χρήση της μορφής /i/ αντί /o/ στην ονομαστική του αρσενικού άρθρου, β) χρήση της μορφής *γι* για το αρσενικό άρθρο και *γη* για το θηλυκό άρθρο στην ονομαστική ενικού, και γ) απουσία αρσενικού άρθρου στην ονομαστική ενικού
- Οι υποκοριστικές καταλήξεις είναι σε [el'] (-ελ'), για παράδειγμα *μουρελ'* αντί *μωράκι* και [uða] (-ούδα), παράδειγμα *κουπιλούδα* αντί *κοπελίτσα*
- Η ανάπτυξη ενός ευφωνικού [j] (γι) σε μεσοφωνηεντική θέση, π.χ. *μητριγια* αντί *μητριά*. Επίσης συναντάμε το [γ] και στη ρηματική κατάληξη *-εύω*, για παράδειγμα *συμβουλεύγου* αντί *συμβουλεύω*
- Ως προς τα δάνεια, υπάρχει τόσο τουρκική όσο και ιταλική επιρροή, καθώς η Λέσβος διοικήθηκε από την γενουατική οικογένεια των Γατελούζων, με έντονη παρουσία των βενετσιάνικων που χρησιμοποιούνταν ως ένα είδος *lingua franca*³ (Ράλλη 2013· Ralli 2016).

² Ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου <http://lesvos.lmgd.philology.upatras.gr/>

³ Ο όρος *lingua franca* (βλ. και *γλώσσα διαμεσολάβησης*) αναφέρεται σε μια βοηθητική γλώσσα που χρησιμοποιείται για να μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ομάδες ανθρώπων που μιλούν διαφορετικές μητρικές γλώσσες, μερικές φορές καλείται και *interlingua* (Κρύσταλ 2008 [2000]: 243).

4. Θεωρητικό πλαίσιο

4.1 Διάλεκτοι και χιούμορ

Η παρουσία των διαλεκτικών ποικιλιών στον δημόσιο λόγο και η σύνδεση της χρήσης τους με το χιούμορ αποτελεί μια γενική διαπίστωση που σχετίζεται με τις γλωσσικές ιδεολογίες και τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα (βλ. μεταξύ άλλων Αρχάκης κ.ά. 2015· Τσάμη 2018) αλλά και της εξασφάλισης της προσοχής του παραλήπτη (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Θεοδωρόπουλος 2015). Για την ανάλυση του ερευνητικού υλικού αντλώ στοιχεία από τη θεωρία του γλωσσικού χιούμορ (βλ. Τσάκωνα 2013). Το χιούμορ ως ένα πολυσύνθετο φαινόμενο προσεγγίζεται από διάφορους επιστημονικούς κλάδους που εστιάζουν σε ξεχωριστές πτυχές του. Οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις για το χιούμορ είναι η κοινωνιολογική θεωρία της ανωτερότητας, η ψυχαναλυτική θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης και η θεωρία της ασυμβατότητας. Οι γλωσσολογικές θεωρητικές προσεγγίσεις στηρίζονται κυρίως στην έννοια της ασυμβατότητας (Raskin 1985· Attardo 1994, 2001). Σύμφωνα με τη Γενική Θεωρία για το Γλωσσικό Χιούμορ (General Theory of Verbal Humor), το γλωσσικό χιούμορ διακρίνεται σε αναφορικό (referential) και σε γλωσσικό ή λεκτικό (verbal). Στην περίπτωση του αναφορικού χιούμορ η ασυμβατότητα είναι κυρίως σημασιολογική/πραγματολογική, ενώ στην περίπτωση του γλωσσικού ή λεκτικού χιούμορ η ασυμβατότητα έγκειται στην ίδια τη γλώσσα και τις μορφές της, καθώς και στις γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται στα χιουμοριστικά κείμενα. Μεταξύ των γλωσσικών μηχανισμών που αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα λεκτικού χιούμορ είναι λογοπαίγνια, νεολογισμοί, παραλληλισμοί, παραλλαγές γνωστών εκφράσεων, συντακτικές ιδιομορφίες, υπερβολές, αντιφάσεις, συνώνυμα, χρήση διαλεκτικών τύπων, ανάμειξη επιπέδων ύφους και γλωσσών κ.ά. (Morreall 1983· Attardo 1994· Τσάκωνα 2004, 2013).

Το παρόν άρθρο εστιάζει στο φαινόμενο της χρήσης διαλεκτικών ποικιλιών στο διαδίκτυο με σκοπό να καταγραφούν και να ερμηνευτούν κάποια παραδείγματα αναδεικνύοντας κυρίως τη χιουμοριστική τους διάσταση και τη λειτουργία του χιούμορ ως μέσου διαχείρισης και τοποθέτησης απέναντι στους περιορισμούς που επιφέρει η κρίση στη διαλεκτόφωνη κοινότητα πρακτικής της Λέσβου. Η έλλειψη καθιερωμένης γραπτής αποτύπωσης των διαλέκτων καθιστά τη χρήση του διαλεκτικού λόγου σε γραπτή μορφή μη αναμενόμενη. Παράλληλα, συνάδει με την ασυμβατότητα που παραπέμπει στο κατεξοχήν γλωσσικό/λεκτικό χιούμορ, στο οποίο εντάσσεται το «υφολογικό χιούμορ» που ανέπτυξε ο Attardo (2001, 2009) ως “register humor” ή ως “stylistic humor” και βασίζεται στη στρατηγική χρήση λειτουργικών και υφολογικών ποικιλιών αντίστοιχα (βλ. Canakis 1994· Κανάκης 2008). Ο Κανάκης (2008: 347) προσεγγίζει το υφολογικό χιούμορ εστιάζοντας σε δεδομένα στα οποία υπάρχει εναλλαγή δημοτικής και καθαρεύουσας σε περιστάσεις που δεν την δικαιολογούν. Επισημαίνει ότι το «διγλωσσικό χιούμορ» ως ιδιαίτερη περίπτωση του υφολογικού χιούμορ «βασίζεται στη γνωστική αντίθεση που δημιουργεί η σύζευξη ανόμοιων πραγμάτων και εκμεταλλεύεται τις συνήθειες ή δεδηλωμένες στάσεις του κοινού προς αυτά». Γενικά, σε κείμενα μαζικής κουλτούρας εντοπίζονται δυο κυρίως χιουμοριστικοί μηχανισμοί που σχετίζονται αφενός με την ανάμειξη «ετερογενών» υφολογικών πόρων και αφετέρου με την αντικατάσταση μιας γλωσσικής ποικιλίας με μια άλλη σε μη αναμενόμενες περιστάσεις (βλ. μεταξύ άλλων Τσάκωνα 2004, 2013· Canakis 1994· Κανάκης 2008· Στάμου 2012· Στάμου κ.ά. 2016· Τσάμη 2018).

Το υφολογικό χιούμορ στα δεδομένα της εργασίας προκύπτει από τη χρήση βασικών και αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών των βόρειων ιδιωμάτων/διαλέκτων όπως είναι ο βόρειος φωνηεντισμός. Ωστόσο η χιουμοριστική όψη των δεδομένων μοιάζει να μην έχει πάντα κοροϊδευτικό χαρακτήρα απέναντι στους χρήστες των διαλεκτικών ποικιλιών, όπως έχει παρατηρηθεί σε άλλες έρευνες (βλ. π.χ., Πολίτης & Κουρδής 2015). Απώτερος σκοπός της χρήσης του διαλεκτικού λόγου κατά την περίοδο της πανδημίας φαίνεται να είναι η ανάδειξη της ανάγκης της βιωσιμότητας των γλωσσικών ποικιλιών ως ισότιμων γλωσσικών συστημάτων. Άλλωστε τα μηνύματα που κωδικοποιούνται σε διαλεκτικές ποικιλίες στα δεδομένα είναι συχνά ενημερωτικού χαρακτήρα (βλ. εικόνες 1-3). Ωστόσο, το χιουμοριστικό στοιχείο προκύπτει ακριβώς επειδή οι διάλεκτοι δεν συνιστούν αναμενόμενες γλωσσικές επιλογές σε γραπτά ενημερωτικά κείμενα που συχνά, μάλιστα, έχουν υγειονομικό περιεχόμενο. Ακριβώς δε επειδή τα μηνύματα στις εικόνες 1-3 αντιγράφουν ανάλογα γνωστά μηνύματα κρατικών φορέων στην ΚΝΕ, η χρήση των διαλέκτων είναι ασύμβατη τόσο σε λειτουργικό όσο και σε ιδεολογικό επίπεδο, δεδομένης της γενικότερης τάσης απαξίωσης των διαλέκτων σε επίσημες περιστάσεις (Chambers & Trudgill 1998). Παράλληλα, η σαφής διακειμενικότητα (Τσιτσιπής 1995) των μηνυμάτων στις εικόνες 1-3 με τα αντίστοιχα μηνύματα κρατικών φορέων ενισχύει το χιουμοριστικό αποτέλεσμα.

4.2 Η ανταλλακτική αξία της γλώσσας

Η «ανταλλακτική αξία» ή «εμπορευματοποίηση» (commodification), που θα μας απασχολήσει σε αυτή την ενότητα, είναι μια έννοια που έχει μελετηθεί συστηματικότερα τα τελευταία χρόνια στην κοινωνιογλωσσολογία. Κατά την ιστορική επισκόπηση του όρου, αλλά και γενικότερα της μελέτης της σχέσης μεταξύ της γλώσσας και των πολιτικοοικονομικών συνθηκών που απασχόλησαν τους/τις ερευνητές/τριες και οδήγησαν στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης έννοιας, καταγράφεται η συμβολή των έργων των Bourdieu (1977, 1982), Gal (1989) και Irvine (1989). Διαφωτιστικό έργο προς την ίδια κατεύθυνση, αποτελεί και το βιβλίο του Florian Coulmas (1992) που θέτει το ζήτημα της αγοραίας ή αγοραστικής αξίας των γλωσσών, της ανταλλακτικής αξίας μιας συγκεκριμένης γλώσσας ως προϊόν ή εμπόρευμα (Coulmas 1992: 77-79). Ο ίδιος αναφέρεται στους παράγοντες που καθορίζουν την αγοραία αξία των γλωσσών και η οποία μπορεί να είναι διαφόρων ειδών, όπως, για παράδειγμα, πολιτικού ή πολιτισμικού χαρακτήρα, δίνοντας όμως ιδιαίτερη έμφαση στον οικονομικό παράγοντα, τον οποίο θεωρεί πρωταρχικής σημασίας. Ο Coulmas δεν παραλείπει να αναφερθεί επίσης στο θέμα της ζήτησης μιας συγκεκριμένης γλώσσας στην «αγορά», π.χ., όσον αφορά την εκμάθηση ξένων γλωσσών (βλ. και Gogonas & Kirsch 2016).

Ανάμεσα στους πολλούς ερευνητές που στη συνέχεια ασχολήθηκαν με αυτή τη σχέση της γλώσσας και της οικονομίας θα πρέπει να αναφερθεί η Monica Heller (2003) που πρότεινε τον όρο “commodification of language” για να δηλώσει την ανταλλακτική αξία της γλώσσας στην αγορά εργασίας. Η Heller (2010: 101-114) επεξηγεί πτυχές της εμπορευματοποιημένης επίδρασης που έχουν επιφέρει οι οικονομικές συνθήκες στη γλώσσα υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποιημένης νέας οικονομίας, με την επέκταση του χαρακτηρισμού της ως πηγής με ανταλλακτική αξία. Το έργο της Heller επικεντρώνεται στις σύγχρονες τάσεις μεταξύ ιδεολογιών και πρακτικών που παρατηρούνται σε βασικούς χώρους, όπως στον τουρισμό, στο

μάρκετινγκ, στη διδασκαλία γλωσσών, στον τομέα της μετάφρασης, στην επικοινωνία (ιδίως στα τηλεφωνικά κέντρα), καθώς και στην τέχνη του θεάματος.

Αντλώντας από τους Heller, Jaworski & Thurlow (2014: 431), αναφέρω τα δυο κυριότερα θέματα που σχετίζονται με τις μορφές που μπορεί να πάρει η έννοια της ανταλλακτικής αξίας στη χρήση διαλεκτικών ποικιλιών σε μηνύματα για την πανδημία (βλ. ενότητα 5):

- επιτελεστική επαναμεσολάβηση και εκ νέου εννοιολογική πλαισίωση των τοπικών γλωσσών σε έντυπα, ραδιοτηλεοπτικά και διαδικτυακά ταξιδιωτικά ιστολόγια, οδηγούς, καρτ ποστάλ και άλλο προωθητικό υλικό
- «γλωσσικός τουρισμός» που ενεργοποιείται μέσω των συζητήσεων για την εμπορευματοποίηση της γλώσσας, την εθνική ταυτότητα, αλλά και την προσωπική επιδίωξη της πολιτιστικής διάκρισης.

Ειδικότερα, το παράδειγμα στην εικόνα 10, που εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία, αφορά ένα διαδικτυακό παιχνίδι λεξιλογίου της γλωσσικής ποικιλίας της Αγιάσου, του οποίου η δημιουργία συνέπεσε χρονικά με την περίοδο του πρώτου λοκντάουν. Οι δημιουργοί μάλιστα κατά την παρουσίαση του παιχνιδιού και την κοινοποίησή του στο διαδίκτυο αναφέρονται στην πανδημία, και συγκεκριμένα στον εγκλεισμό, ως μια δυνατότητα αξιοποίησης του χρόνου ελέγχοντας τις γνώσεις στην τοπική γλωσσική ποικιλία και ταξιδεύοντας νοερά στο χωριό της Αγιάσου. Υπό την έννοια της ανταλλακτικής αξίας, το παιχνίδι λεξιλογίου εννοιολογείται ως ένα προωθητικό εργαλείο του «γλωσσικού τουρισμού» τραβώντας έτσι την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων.

4.3 Διάλεκτοι και γλωσσικό τοπίο

Ο τόπος πάντα αποτελούσε πεδίο μελέτης για την κοινωνιογλωσσολογία, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με όψεις της γλωσσικής ποικιλότητας. Τα τελευταία χρόνια, όπως αναφέρει η Johnstone (2011: 203-217), ο τόπος έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, η οποία εστιάζει στο πως τα φυσικά περιβάλλοντα επηρεάζουν τα μοτίβα της διαφοροποίησης και αλλαγής μέσω της διαμόρφωσης του κοινωνικού περιβάλλοντος των ομιλητών. Πιο συγκεκριμένα, στο επίκεντρο των ερευνών βρίσκεται η διερεύνηση της έκφρασης και κατασκευής της ταυτότητας του τόπου (place identity), η περιγραφή των γλωσσικών τοπίων (linguistic landscapes) και των γλωσσικών ηχητικών τοπίων (linguistic soundscapes) που αποσκοπούν στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα μοτίβα των πινακίδων ή άλλου οπτικού καθώς και ακουστικού υλικού αποτελούν στοιχεία που διαμορφώνουν στάσεις απέναντι σε ομιλητές και γλωσσικές ποικιλίες (Johnstone 2011: 203-217).

Υπάρχουν διάφορες προσπάθειες ορισμού του γλωσσικού τοπίου ως ιδιαίτερου διεπιστημονικού πεδίου. Οι Landry & Bourhis (1997: 25) αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι «η γλώσσα των οδικών πινακίδων, των διαφημιστικών αφισών, των ονομάτων των οδών, των τοπωνυμίων, των πινακίδων των εμπορικών καταστημάτων και των πινακίδων των δημοσίων κτιρίων αποτελούν το γλωσσικό τοπίο ενός συγκεκριμένου εδαφικού χώρου, μιας περιοχής ή ενός αστικού συγκροτήματος». Συνεπώς, το γλωσσικό τοπίο μελετά τη χρήση της γλώσσας στη γραπτή της μορφή στον δημόσιο χώρο και αναφέρεται σε γλώσσα που είναι ορατή σε μια καθορισμένη περιοχή. Ο Rowland (2012: 503) ορίζει το γλωσσικό τοπίο «ως έναν ιδεολογικά φορτισμένο χώρο που διαμορφώνεται τόσο από τοπικές όσο και από παγκόσμιες δυνάμεις και

εμφανίζει ένα πλήρες φάσμα τρόπων επικοινωνίας. Υπάρχει σαν ένα αυθεντικό, δυναμικό και δημόσιο μέγα-κείμενο (mega-text). Εξυπηρετεί πραγματικούς σκοπούς· μεταβάλλεται συνεχώς· και είναι προσβάσιμο σε όλους». Σύμφωνα με τον Blommaert (2013: 41), το γλωσσικό τοπίο έχει τη δύναμη να αφηγηθεί «ιστορίες για το πολιτιστικό, ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο ενός συγκεκριμένου χώρου», ενώ προβάλλει την αλληλεπίδραση των χρηστών και του περιεχομένου των κειμένων και συνδέεται με τις πρακτικές και τους κανόνες της κοινότητας. Στην πιο πρόσφατη βιβλιογραφία υφίσταται μια σύμπνοια παραδοχής που ορίζει το γλωσσικό τοπίο ως «μια εντοπισμένη, δυναμική συμπαιγνία χώρου και γλώσσας και μάλιστα με ιστορικό βάθος», και σαφώς ως «έκφραση μιας δυναμικής σχέσης μεταξύ χώρου και γλώσσας, η οποία, αφενός, παράγεται εντός του χώρου και, αφετέρου, τον οριοθετεί και τον δομεί αλλά και δομείται από αυτόν» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Τσιπλάκου (2017: 729).

Σημαντική επίσης θεωρείται η συμβολή των Scollon & Scollon (2003) και της γεωσημειωτικής (geosemiotics) στη μελέτη της κοινωνικής σημασίας με έμφαση στην ενδεικτικότητα⁴ των τοποθετημένων σημείων στο χώρο και των διενεργειών μας στον υλικό κόσμο. Ο Gorter (2006: 2) επισημαίνει ότι το γλωσσικό τοπίο θα μπορούσε επίσης να ονομάζεται γλωσσικό αστικό τοπίο (linguistic cityscape) και διευκρινίζει τη χρήση του όρου υπό την έννοια της εμπορικής σήμανσης και των τοπωνυμίων. Αργότερα, όμως, οι Jaworski & Thurlow (2010: 2) προτείνουν την εναλλακτική ονομασία του γλωσσικού τοπίου ως *σημειωτικού τοπίου*, ορίζοντας «με τη γενικότερη αυτή έννοια, κάθε δημόσιο χώρο με ορατή εγγραφή μέσω σκόπιμης ανθρώπινης παρέμβασης και κατασκευής νοήματος».

Στις μέρες μας και με το πέρασμα «από τους δρόμους στον υπολογιστή», όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Blommaert & Maly (2019), γίνεται εκτενής λόγος για το *διαδικτυακό γλωσσικό τοπίο* (digital linguistic landscape) με πολλές σημαντικές μελέτες που προσανατολίζονται στη διερεύνηση αυτού του τεράστιου πλέον χώρου που αφορά ιστοτόπους, ιστοσελίδες, λογαριασμούς Facebook, Twitter, Instagram, κτλ. Όσον αφορά τη μεθοδολογική προσέγγιση ανάλυσης του διαδικτυακού γλωσσικού τοπίου οι Maly & Blommaert (2019) προτείνουν την εθνογραφική ανάλυση γλωσσικού τοπίου με την ονομασία ELLA 2.0. Τα κυριότερα σημεία αυτής της μεθόδου βασίζονται στην εθνογραφική μέθοδο ανάλυσης γλωσσικού τοπίου γνωστή ως ELLA (Blommaert 2013· Maly et al. 2014· Blommaert & Maly 2014, 2016· Maly 2014, 2016· Canakis 2016, 2017, 2018).

Οι Landry & Bourhis (1997: 25-29) κάνουν λόγο για δυο βασικές λειτουργίες που υπηρετεί το γλωσσικό τοπίο: την πληροφοριακή λειτουργία (informational function) και τη συμβολική λειτουργία (symbolic function). Η πληροφοριακή λειτουργία σχετίζεται με την εδαφική οριοθέτηση των γλωσσικών κοινοτήτων, με την παρουσία μιας ή περισσότερων γλωσσικών ποικιλιών και τη μελέτη της διγλωσσίας ή πολυγλωσσίας, καθώς και με την ιεράρχηση των γλωσσών, θέτοντας ζητήματα ποικιλιών υψηλού και χαμηλού κύρους. Το ζήτημα της ιεράρχησης των γλωσσών και η παρουσία ή απουσία συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών, –είτε αφορά την κυρίαρχη και επίσημη γλώσσα είτε τις μειονοτικές γλώσσες και τις διαλέκτους σε δημόσιες όσο και σε ιδιωτικές ανακοινώσεις– αποτέλεσε το αντικείμενο μελέτης της συμβολικής λειτουργίας του γλωσσικού τοπίου, ειδικά στις πρώτες έρευνες. Η

⁴ Για την ενδεικτικότητα βλ. Silverstein (2003), Κανάκης (2007), Canakis (2016, 2017, 2018).

συμβολική λειτουργία φανερώνει πώς οι ομάδες ή τα άτομα μέσα σε ένα χώρο μπορεί να αισθάνονται ως μέλη μιας γλωσσικής ομάδας σε ένα δίγλωσσο ή πολύγλωσσο περιβάλλον.

Την εποχή της πανδημίας το γλωσσικό τοπίο επηρεάστηκε άμεσα και άλλαξε εμφανώς στην καθημερινότητα των πολιτών παγκοσμίως. Ο Canakis (2021) χαρακτηρίζει το γλωσσικό τοπίο ως μια αρένα διαπραγμάτευσης ποικίλων στάσεων προς τα θέματα της επικαιρότητας και επισημαίνει ότι τα μηνύματα του γλωσσικού τοπίου ενδεικνύουν χρονοτόπους. Κατά την περίοδο που εξετάζω, εμφανίστηκαν ποικίλες πινακίδες και σημάνσεις για ενημέρωση σχετικά με τα μέτρα προστασίας και οδηγίες για τη συμπεριφορά των πολιτών (βλ. και Κανάκης σε αυτόν τον τόμο). Οδηγίες για τη χρήση μάσκας, αντισηπτικών, καθώς και για την τήρηση αποστάσεων έγιναν μέρος της καθημερινότητας. Στην παρούσα μελέτη γίνεται συσχέτιση των δεδομένων με τη θεωρία του γλωσσικού τοπίου, κυρίως λόγω της θεωρητικής συζήτησης ως σημειωτικού πεδίου σε συνάρτηση με τη συμβολική του λειτουργία.

5. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων

Τα δεδομένα που εξετάζονται σε αυτή την ενότητα αφορούν τη χρήση της λεσβιακής στο Facebook σε αναρτήσεις με θεματολογία που σχετίζεται με την πανδημία. Στα περισσότερα παραδείγματα η γλωσσική πρακτική που ακολουθείται είναι η μεταφορά των μέτρων και ενημερώσεων σχετικά με την πανδημία κάνοντας χρήση διαλεκτικού λόγου και παρέχοντας σχεδόν πάντα κάποιο στοιχείο που να στοιχειοθετεί τη χρήση γεωγραφικής ποικιλίας ή να παραπέμπει στον γεωγραφικό τόπο εν γένει. Η παρουσίαση του τόπου και της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας, πέρα από την ενδεχόμενη χιουμοριστική διάθεση, μπορεί να σχετίζεται και με τη βιωσιμότητα των γεωγραφικών ποικιλιών και τη διασφάλιση της παρουσίας τους. Η άμεση κινητοποίηση για παραγωγή διαλεκτικού υλικού και στη λεσβιακή στο διαδίκτυο με αφορμή την πανδημία ίσως να αποτελεί μια μορφή εξωτερίκευσης της ενδόμυχης ανάγκης για την εκδήλωση συναισθημάτων π.χ. περηφάνιας, άνεσης, αλληλεγγύης, οικειότητας και επιθυμίας διατήρησης της μητρικής γλώσσας. Παράλληλα, ενδέχεται να σημαίνει και την ανάγκη κοινής αποδοχής ως μιας ισότιμης γλωσσικής ποικιλίας.

Εδιατσ' μουρελιαμ'

Εικόνα 4. Οδηγία για τη χρήση μάσκας και την τήρηση αποστάσεων

Το παράδειγμα στην εικόνα 4 αναφέρεται στη χρήση μάσκας και στην τήρηση αποστάσεων, ως βασικές οδηγίες για την προστασία απέναντι στον ιό. Στο παρόν μήνυμα κυριαρχεί η χρήση της ΚΝΕ για την παρότρυνση να ακολουθούνται οι οδηγίες, ενώ εντοπίζεται μόνο μια λέξη που παρουσιάζει το φαινόμενο του βόρειου φωνηεντισμού. Συγκεκριμένα, έχουμε αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων [u] και [i] βάσει της οποίας το *μουλάρι* προφέρεται *μλάρ*. Επιπροσθέτως, η αποτύπωση του χάρτη της Λέσβου στο κέντρο της μάσκας λειτουργεί ως μη γλωσσικός ενδείκτης διαλεκτικού λόγου της Λέσβου. Η φράση *μην είσαι μλάρ* είναι συνηθισμένη έκφραση στη Λέσβο και αποτελεί απαξιωτική αναφορά στους άξεστους τρόπους.⁵ Επιπλέον, στο σχόλιο της ανάρτησης *εδιατσ' μουρέλιαμ'*, πέρα από το φαινόμενο του βόρειου φωνηεντισμού, εντοπίζεται σε λεξιλογικό επίπεδο η χρήση του επιρρήματος *εδιατσ'*⁶ από το πρόθημα *εδ(ε)'*-να και το τροπικό επίρρημα *έτσι* με την έννοια 'να έτσι' ή 'με αυτόν τρόπο', αλλά και σε μορφολογικό επίπεδο η χρήση του υποκοριστικού σε [εί'] (-ελ'). Η προτροπή της τήρησης των μέτρων μαζί με τη συγκεκριμένη έκφραση για την αποφυγή απερίσκεπτης συμπεριφοράς αποτελεί, ειδικά για τον ντόπιο πληθυσμό, ένα κοινό σημείο αναφοράς που δείχνει σαρκαστική διάθεση και έχει χιουμοριστικό αποτέλεσμα. Η συγκεκριμένη φράση που είναι αντίστοιχη της έκφρασης *μην είσαι γαϊδούρι* εντοπίζεται επίσης σε πινακίδα σε μια από τις πιο γνωστές και πολυσύχναστες παραλίες της Λέσβου (εικόνα 5). Το χιούμορ στο συγκεκριμένο παράδειγμα εντοπίζεται στην ασυμβατότητα της ανάμειξης κωδίκων, δηλαδή της ΚΝΕ και της διαλεκτικής ποικιλίας, αλλά και στη διαλεκτική εκδοχή ευρύτερα γνωστής απαξιωτικής έκφρασης. Το γεγονός ότι πρόκειται για γραπτό μήνυμα εντείνει το χιουμοριστικό αποτέλεσμα.

Εικόνα 5. Πινακίδα με διαλεκτικό λόγο σε παραλία της Λέσβου

⁵ *Μουλάρια* χαρακτηρίζονται οι αγρόικοι, οι άξεστοι, οι ακοινωνήτοι, οι ανάγωγοι, καθώς και οι αφυείς, αλλά και οι πεισματάρηδες (Παπάνης & Παπάνης 1994: 73).

⁶ Σχετικά με το επίρρημα βλ. <http://lesvos.lmgd.philology.upatras.gr/?q=el/perioxes-raw&idiwma=64> και σχετικό λήμμα στο Παπάνης & Παπάνης (2004).

Εικόνα 6. Προσαρμογή της οδηγίας «Μένουμε σπίτι»

Το επόμενο παράδειγμα (εικόνα 6) αποτελεί προσαρμογή της αναγνωρίσιμης εικόνας και οδηγίας *Μένουμε σπίτι* με την γνωστή λαϊκή έκφραση *κάτσε στ' αυγά σου* σε μια εκδοχή με βόρειο φωνηεντισμό. Η υπογραφή που ταυτοποιεί ως φορέα τον Δήμο Μυτιλήνης προσδιορίζει την κοινότητα πρακτικής. Παράλληλα, η αναπάντεχα λαϊκότροπη προτροπή σε ένα γραπτό κείμενο –το οποίο μάλιστα υπογράφει ο Δήμος– λειτουργεί χιουμοριστικά ενώ, ταυτόχρονα, αποσκοπεί εμμέσως στη δημιουργία αλληλεγγύης και οικειότητας με το κοινό στο οποίο απευθύνεται.

Οδηγίες για Μυτιληνιούς σχετικά με το Κορονοϊό

1. Να πλένετε καλά τα κλα σας μη σαπούν είκουσ' λιπτά.
2. Να μη πάνιτι τ' μουρ', τα μάτγια, τσι του στόμα σας.
μη τα κλά σας,
3. Αμ έχιτι μίξις στου μαξλουμάντιλου ή στου μανίτσ.
4. Το ίδιο άμα φτιρνίζιστε.
5. Άμα βήχιτι σα του σουλουγάν, να πάτι σι κανέναν γιατρό.
6. Να μη κουπρουσλιάζιτι τσι αλουγιρίζιτι καδιαφόριτα ιδω κι κι.
7. Να μη ζγκουλζόστοι.

Εικόνα 7. Οδηγίες προς Μυτιληνιούς

Στην ίδια λογική, το παράδειγμα στην εικόνα 7 παραθέτει οδηγίες προστασίας και μη μετάδοσης του ιού «για Μυτιληνιούς» υιοθετώντας γλωσσικά χαρακτηριστικά της λεσβιακής. Οι οδηγίες δίνονται από τις αρχές της εξάπλωσης της πανδημίας και αφορούν εν συντομία τον σχολαστικό καθαρισμό των χεριών, την αποφυγή επαφής με διάφορα σημεία του προσώπου, υποδείξεις σε περίπτωση βήχα ή φτερνίσματος, καθώς και την αποφυγή άσκοπης μετακίνησης και κοντινής επαφής. Οι οδηγίες απευθύνονται στους Μυτιληνιούς και στον λόγο εμφανίζονται διάφορα διαλεκτικά φαινόμενα. Το χιούμορ στο εν λόγω παράδειγμα έγκειται στην ασυμβατότητα της μεταφοράς των οδηγιών σε λόγο που δεν ακολουθεί τα γνωσιακά σχήματα μιας ανακοίνωσης υγειονομικού χαρακτήρα και όχι αποκλειστικά στη χρήση διαλεκτικού λόγου. Πιο συγκεκριμένα, ακόμη και αν το μήνυμα ήταν γραμμένο στην ΚΝΕ, εάν γινόταν χρήση των λέξεων *μύξες* αντί για *καταρροή*, *μυξομάντηλο* αντί για *χαρτομάντηλο*, *κουλά* αντί για *χέρια*, *κοπροσκυλιάζετε* αντί να *τριγυρνάτε* *πέρα-δώθε*, με την έννοια της άσκοπης μετακίνησης, θα προκαλούσε χιούμορ λόγω των ανεπίσημων και μάλιστα λαϊκότροπων υφολογικών επιλογών στο πλαίσιο γραπτού λόγου, και δη ανακοίνωσης (βλ. Κανάκης 2008).

Εικόνα 8. Μιμίδιο για τη λέξη «ασυμπτωματικός»

Το επόμενο παράδειγμα αφορά ένα διαδικτυακό μιμίδιο. «Διαδικτυακό μιμίδιο⁷ (internert meme) ή φαινόμενο του ίντερνετ (internet rhenomenon) αποκαλείται οτιδήποτε προκαλεί έντονο ενδιαφέρον στους χρήστες του διαδικτύου και εξαπλώνεται ραγδαίως στο κυβερνοχώρο». Η μορφή τους ποικίλει ανάμεσα σε εικόνες, βίντεο, animations (κινούμενες εικόνες) και άλλα, ενώ το περιεχόμενό τους είναι συνήθως χιουμοριστικό. Για ορισμό και κατηγοριοποιήσεις του όρου βλ. Wiggins & Bowers (2015: 1886-1906). Στο μιμίδιο στην εικόνα 8, πέρα από τα αναγνωρίσιμα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά της διαλεκτικής ποικιλίας της Λέσβου, υπάρχει η πληροφορία ότι αναρτήθηκε στην ομάδα του Facebook «Αγιάσου για πάντα» με το σχόλιο «Εδώ θα μιλάμε την γλώσσα μας!! Αγιασσωτκα». Η στιχομυθία είναι προσαρμοσμένη σε διαλεκτικό λόγο με απώτερο στόχο τη διακωμώδηση της χρήσης της λέξης «ασυμπτωματικός» σε μια διαφορετική περίπτωση επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, την εποχή της πανδημίας του Covid-19, η σημασία της λέξης ορίζει το χαρακτηριστικό των περιπτώσεων όπου οι νοσούντες δεν παρουσίαζαν κάποια από τα συμπτώματα του ιού. Εντοπίζεται έτσι ο παραλληλισμός των συμπτωμάτων που παρουσιάζει μια ασθένεια με τις αντιδράσεις ή τις ενέργειες στις οποίες καταφεύγουν, κατά κοινή παραδοχή, τα ερωτευμένα άτομα. Παράλληλα, η εικόνα αστών άλλης εποχής που χρησιμοποιούν την ΓΠΑ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε συνάρτηση με την ηλικιακή ομάδα που αντιπροσωπεύουν, ως νεότερα άτομα, και εντείνει το χιουμοριστικό αποτέλεσμα, το οποίο προκύπτει και μέσω της ασυμβατότητας της εικόνας με το κείμενο.

⁷ Βλ. στο λήμμα Διαδικτυακό μιμίδιο (https://el.wikipedia.org/wiki/Διαδικτυακό_μμιμίδιο)

Εικόνα 9. Μιμίδιο για τα μέτρα προστασίας κατά του κορονοϊού

Στο μιμίδιο στην εικόνα 9 παρουσιάζεται ένας διάλογος μεταξύ δύο γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας με ιδιαίτερη σατιρική διάθεση για το γεγονός ότι πρέπει να μην μετακινούνται για να μην κολλήσουν τον ιό, ενώ πρέπει να εκπληρώσουν ταυτόχρονα οικιακές και αγροτικές υποχρεώσεις. Αναφέρονται συγκεκριμένα σε δυο ονόματα πολιτικών σατιρίζοντας ότι εκείνοι δεν είναι σε θέση να συνεισφέρουν στις εργασίες που οι ίδιες καλούνται να φέρουν εις πέρας. Ομοίως με το προηγούμενο παράδειγμα, πέρα από τα κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά (φαινόμενο βόρειου φωνηεντισμού, τσιτακισμού, επένθεσης ενός /i/ μεταξύ του τελικού /s/ του ουσιαστικού και του αδύναμου τύπου κτητικής αντωνυμίας, κ.ά.), και αυτό το μιμίδιο εντοπίζεται σε ανάρτηση σελίδας στο Facebook που σχετίζεται με τη γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου Λέσβου, «Αγιασώτκου ξόμπλιασμα στα λόρτα»⁸ με το σχόλιο «Μια σελίδα της Αγιάσου που θα προβάλει το χθες και θα σχολιάζει το σήμερα, σε πεζό και έμμετρο σατυρικό [sic] λόγο». Η απεικόνιση δυο ηλικιωμένων γυναικών να συνομιλούν στην τοπική τους γλωσσική ποικιλία (σε αντίθεση με το προηγούμενο παράδειγμα) θεωρείται «συμβατή» τόσο με το καταστασιακό πλαίσιο της επικοινωνίας (ανεπίσημη περίσταση επικοινωνίας) όσο και με τα χαρακτηριστικά των διαλεκτόφωνων (π.χ. ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, κοινωνική τάξη, τόπος προέλευσης) βάσει των επικρατέστερων πεποιθήσεων, στερεοτύπων και της εν γένει γλωσσικής ιδεολογίας (Κουρδής 2007). Το παράδειγμα, ιδιαίτερα με την αναφορά σε πολιτικά πρόσωπα, μοιάζει να τηρεί εμφανώς τον σκοπό λειτουργίας της σελίδας που προορίζεται στη χρήση σατιρικού λόγου. Σε αντίθεση όμως με το προηγούμενο μιμίδιο, η εικόνα και το γλωσσικό μέρος δεν είναι ασύμβατα.

⁸ Βλ. λήμμα *λόρτους*= ο όρθιος μεταφορικά αλύγιστος, άκαμπτος και λήμμα *ξομπλιάζου*= στολίζω, κακολογώ, κουτσομπολεύω (Παπάνης & Παπάνης 2004).

Εικόνα 10. Διαδικτυακό παιχνίδι για ερμηνεία λέξεων ΓΠΑ

Το παράδειγμα στην εικόνα 10 αφορά ένα είδος παιχνιδιού-κουίζ που δημιουργήθηκε διαδικτυακά και έδινε τη δυνατότητα της αναζήτησης της σωστής απάντησης για την ερμηνεία λέξεων στη γλωσσική ποικιλία της Αγιάσου Λέσβου. Η παρουσίαση του παιχνιδιού συνοδευόταν με την παρακάτω ανάρτηση: «Από «ξένες γλώσσες» πώς τα πας; Τσέκαρε τις γνώσεις σου στα Αγιασώτικα... Τώρα που ο κορονοϊός μας κρατάει στο σπίτι, ας θυμηθούμε λίγο την ντοπιολαλιά μας. Ταξιδέψτε με το νου στο χωριό μας μέσα από το quiz που δημιουργήθηκε από τη #Visitagiasos». Η συσχέτιση της πανδημίας με τις γνώσεις μιας γεωγραφικής ποικιλίας που εννοιολογείται ως «ξένη γλώσσα» σε ένα ταξιδιωτικό ιστολόγιο, ενισχύει την άποψη για την ανταλλακτική αξία της γλώσσας όπως παρουσιάζεται παραπάνω (ενότητα 4.2). Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα ανήκει σε μια νεοσύστατη μη κερδοσκοπική αστική εταιρεία που ξεκίνησε από μια πρωτοβουλία ομάδας ανθρώπων με ενεργή συμμετοχή σε δραστηριότητες του χωριού με στόχο την προσφορά βοήθειας και αλληλεγγύης στους συγχωριανούς τους, αλλά και την ανάδειξη του χωριού, με απώτερο σκοπό την προσέλευση επισκεπτών. Στο πλαίσιο αυτό μάλιστα κατασκευάστηκαν κούπες προς πώληση με την αναγραφή λέξεων τόσο στην ΚΝΕ όσο και στην ΓΠΑ (εικόνα 11), γεγονός που δείχνει ότι η ΓΠΑ έχει σαφή ανταλλακτική αξία και χρησιμοποιείται σε εμπορεύσιμα προϊόντα όπως σουβενίρ. Στην περίπτωση της δημιουργίας του κουίζ καταγράφεται η προσπάθεια εκ μέρους των κατοίκων της περιοχής της Αγιάσου για διεύρυνση της χρήσης της γλωσσικής ποικιλίας και μάλιστα μέσω της χρήσης εκπαιδευτικού φορμάτ και σύγχρονης ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Ο συνδυασμός έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί από τη μία αντιδρά στη διαδεδομένη άποψη ότι οι διάλεκτοι δεν έχουν θέση στην εκπαίδευση ενώ, ταυτόχρονα, το γεγονός ότι το κουίζ εμφανίζεται σε μια διαδικτυακή πλατφόρμα με μεγάλη απήχηση δείχνει γλαφυρά ότι οι διάλεκτοι δεν συνδέονται μόνο με το παρελθόν, τους ηλικιωμένους ανθρώπους και τον χώρο της υπαίθρου, αλλά έχουν παρόν και μέλλον, όπως άλλωστε και οι άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν.

Εικόνα 11. Χρήση της ΓΠΑ σε κούπες

Εικόνα 12. Ανάρτηση στο Facebook- πινακίδα σε χώρο εστίασης με την ένδειξη “Take away”

Στο παράδειγμα στην εικόνα 12 εμφανίζεται η ένδειξη *Μόνο take away* και ακριβώς από κάτω η αγγλική έκφραση αποδίδεται σε διαλεκτικό λόγο όπου βλέπουμε το φαινόμενο της αποβολής των άτονων φωνηέντων *Παίρνες φεύγες*. Στη συγκεκριμένη ανάρτηση χρησιμοποιείται ο μηχανισμός της εναλλαγής γλωσσών (Τσιπλάκου 2022). Ειδικότερα, η χρήση διαλεκτικού λόγου είναι ασύμβατη με τη σήμανση σε δημόσιο χώρο, όπως ένας χώρος εστίασης και το γνωσιακό σχήμα της ύπαρξης δυο γλωσσών για λόγους πληροφόρησης τόσο του ελληνόφωνου όσο και ξενόγλωσσου πληθυσμού. Ωστόσο ακόμη και η αντίστοιχη έκφραση στην ΚΝΕ, *παίρνεις φεύγεις*, θα προκαλούσε χιούμορ, γιατί η πιο συνήθης και καθιερωμένη πλέον απόδοση είναι στο χέρι. Από την άλλη μεριά, η χρήση της διαλέκτου είναι ενδεχομένως ενδεικτική της διάθεσης του ντόπιου πληθυσμού για ισότιμη αντιμετώπιση της γεωγραφικής ποικιλίας, καθώς παίρνει τη θέση που λογικά θα είχε η ΚΝΕ στην απόδοση της αγγλικής έκφρασης σε αυτά τα συμφραζόμενα.

Εικόνα 13. Ανάρτηση στο Facebook για το “click away”

Στο τελευταίο παράδειγμα (εικόνα 13) γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στην έκφραση *click away* στα εμπορικά καταστήματα και στον τρόπο εκφοράς της από τους Άγγλους, σε αντιδιαστολή της απόδοσης της ίδιας έκφρασης από τους Μυτιληνιούς, με χρήση διαλεκτικού λόγου και χαρακτηριστικών του βορείου φωνηεντισμού. Ωστόσο γίνεται επιλεκτική χρήση του φαινομένου, καθώς στη λέξη *Εγγλέζ* δεν εμφανίζεται το φαινόμενο της ανύψωσης του άτονου [e] σε [i], βάσει του οποίου θα έπρεπε να έχουμε τον τύπο *Ιγγλέζ*. Όπως και στο προηγούμενο παράδειγμα, υπάρχει ασυμβατότητα στην απόδοση της αγγλικής έκφρασης σε διαλεκτικό λόγο με πιθανό στόχο να υποδείξει τη δυνατότητα λειτουργικής χρήσης της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας. Ειδικότερα, η χρήση των *Μυτιλήν' μας* και *μινουρέλιαμ* παραπέμπει σε διάθεση δημιουργίας οικειότητας και αλληλεγγύης με την ντόπια πελατεία. Ασφαλώς, επειδή και η ντόπια πελατεία μοιράζεται τα κυρίαρχα γνωστικά σχήματα και στερεότυπα σύμφωνα με τα οποία η διάλεκτος είναι ασύμβατη με ανακοινώσεις και πινακίδες στον δημόσιο χώρο, το αποτέλεσμα συνεχίζει να είναι χιουμοριστικό.

6. Συμπεράσματα

Στο παρόν άρθρο επιχειρήσα να αναδείξω τον ρόλο της χρήσης διαλεκτικών ποικιλιών στο διαδίκτυο. Τα ευρήματα σχετίζονται με τη θεματολογία της πανδημίας και τα παραδείγματα χαρακτηρίζονται από παιγνιώδη διάθεση με στόχο να μετριάσουν τις δύσκολες συνθήκες που επιβάλλει η νέα κατάσταση, καθώς και να αναδείξουν τις διαλεκτικές ποικιλίες αποδίδοντας σε αυτές πολλές επίκαιρες ανακοινώσεις υγειονομικού περιεχομένου (βλ. π.χ., εικόνες 6 και 7) και μηνύματα που αφορούν τις καθημερινές συναλλαγές (βλ. π.χ., εικόνες 12 και 13). Το φαινόμενο της παρουσίας μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών στον δημόσιο λόγο δεν είναι νέο, καθώς έρευνες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας έχουν αναδείξει περιπτώσεις ύπαρξης γλωσσικής ποικιλότητας που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον (βλ. μεταξύ άλλων Κουρδής 2007, 2008· Στάμου & Ντίνας 2011· Στάμου 2012· Αρχάκης κ.ά. 2015· Πολίτης & Κουρδής 2015· Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Θεοδωρόπουλος 2015· Φτερνιάτη κ.ά. 2016). Συμπερασματικά, τα δεδομένα συγκεντρώνουν στοιχεία που νοηματοδοτούν τη χρήση του υφολογικού χιούμορ που έγκειται κυρίως στην ασυμβατότητα της χρήσης μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών σε γραπτή μορφή. Επιπλέον, η χρήση του διαλεκτικού λόγου μπορεί να ερμηνευτεί μέσω των θεωρητικών προσεγγίσεων των εννοιών του διαδικτυακού γλωσσικού τοπίου και της ανταλλακτικής αξίας. Παράλληλα, η παραγωγή διαλεκτικού υλικού ίσως να αντιπροσωπεύει την ανάγκη έκφρασης συναισθημάτων αλλά και αναγκών των

ομιλητών/τριών σχετικά με τη βιωσιμότητα των γεωγραφικών ποικιλιών. Τέλος, μέσα από το υλικό αναδεικνύεται η ευρηματικότητα των διαλεκτόφωνων και η δυνατότητα χρήσης διαλέκτων στην καθημερινότητα ως μια προσπάθεια απενεχοποίησης του διαλεκτικού λόγου και χιουμοριστικής αξιοποίησης του χωρίς στοχοποίηση των ομιλητριών και ομιλητών.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Κ. Κανάκη για τις επικοινωνητικές επιστημάνσεις και τα πολύτιμα σχόλιά του, καθώς και τις/τους ανώνυμες/ους αξιολογήτριες/ες του άρθρου για τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους.

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Adami, E. 2016. "Multimodality". Στο O. Garcia, N. Flores & M. Spotti (επιμ.), *Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press, 451-472.
- Attardo, S. 1994. *Linguistic Theories of Humor*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. 2001. *Humorous texts: A semantic and pragmatic analysis*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. 2009. "A commentary on Antonopoulou and Nikiforidou". Στο G. Brone & J. Vandaele (επιμ.), *Cognitive poetics: Goals, gains and gaps*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 315-317.
- Attardo, S. 2020. *The Linguistics of Humor: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Blommaert, J. 2013. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & A. Backus. 2013. "Superdiverse Repertoires and the Individual". Στο I. Saint-Georges & J.J. Weber (επιμ.), *Multilingualism and Multimodality*: 11-32.
- Blommaert, J. & I. Maly. 2014. "Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and Social Change: A case study". *Tilburg Papers in Culture Studies*. No. 100.
- Blommaert, J. & I. Maly. 2016. "Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and social change: case-study from Ghent". Στο Arnaut, K., Blommaert, J., Rampton, B. & M. Spotti. *Language and Superdiversity*. New York, London: Routledge.
- Blommaert, J. & I. Maly. 2019. "Invisible Lines in the Online-Offline Linguistic Landscape". *Tilburg Papers in Culture Studies*. No. 223.
- Bourdieu, P. 1977. "The economics of linguistic exchanges". *Social Science Information* 16(6): 645-646.

- Bourdieu, P. 1982. *Ce que parler veut dire*. Paris: Fayard.
- Canakis, C. 1994. "Diglossia as an agent of humor in the writings of Elena Akrita". *Journal of Modern Greek Studies* 12(2): 221-237.
- Canakis, C. 2016. "Snapshots of the Balkans through Ethnographic Investigation of the Linguistic Landscape." *Punctum* 2(2): 24-65.
- Canakis, C. 2017. "The Linguistic Landscape of Stadiou Street in Athens: An Ethnographic Approach of the Linguistic Appropriation of Contested Space." *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 37. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 165-180.
- Canakis, C. 2018. "Contesting Identity in the Linguistic Landscape of Belgrade: An Ethnographic Approach." *BELLS-Belgrade English Language and Linguistics Studies* 10: 229-258.
- Canakis, C. 2021. "Indexing chronotopes: An ethnographic approach of the changing linguistic landscape of Mytilene". Στο Μαρκόπουλος, Θ., Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος και Α. Ρούσσου (επιμ.), *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Πανεπιστήμιο Πατρών*, 221-236.
- Chambers, J. K. & P. Trudgill. 1998. *Dialectology*. Cambridge- New York- Melbourne: Cambridge University Press.
- Coulmas, F. 1992. *Language and Economy*. Oxford: Blackwell.
- Gal, S. 1989. "Language and political economy". *Annual Review of Anthropology* 18: 345-67.
- Gogonas, N & C. Kirsch. 2016. "'In this country my children are learning two of the most important languages in Europe': Ideologies of language as a commodity among Greek migrant families in Luxembourg." *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 21: 426-438.
- Gorter, D. 2006. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Heller, M. 2003. "Globalization, the new economy and the commodification of language". *Journal of Sociolinguistics* 7(4): 473-492.
- Heller, M. 2010. "The Commodification of Language". *Annual Review of Anthropology* 39: 101-114.
- Heller, M., Jaworski, A. & C. Thurlow. 2014. "Introduction: Sociolinguistics and tourism- mobilities, markets, multilingualism". *Journal of Sociolinguistics* 18(4): 425-458.
- Irvine, J. 1989. "When talk isn't cheap: language and political economy". *American Ethnologist* 16(2): 248-267.
- Jaworski, A. & C. Thurlow. 2010. "Introducing semiotic landscapes". Στο A. Jaworski & C. Thurlow (επιμ.), *Semiotic landscapes: Language, image, space*. London and New York, Continuum: 1-40.
- Johnstone, B. 2011. "Language and Place". Στο R. Mesthrie (επιμ.), *The Cambridge handbook of sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 203-217.
- Kress, G. 2010. *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London & New York: Routledge.
- Kress, G. & T. van Leeuwen. 1996. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Kress, G. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Edward Arnold.

- Kretschmer, P. 1905. *Der heutige Lesbische Dialekt*. Wien: Alfred Holder.
- Landry, R. & R. Y. Bourhis. 1997. "Linguistic Landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study". *Journal of Language and Social Psychology* 16(1): 23-49.
- Maly, I. 2014. *Superdiversiteit in Oostende*. Antwerpen; Kif Kif.
- Maly, I. 2016. "Detecting social changes in times of superdiversity: an ethnographic linguistic landscape analysis of Ostend in Belgium". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(5): 703- 723.
- Maly, I. & J. Blommaert. 2019. "Digital Ethnographic Linguistic Landscape Analysis (ELLA 2.0)". *Tilburg Papers in Culture Studies*. No. 233.
- Maly, I., Blommaert, J. & J. Ben Yakoub. 2014. *Superdiversiteit en Democratie*. Epo: Berchem.
- Morreall, J. 1983. *Taking Laughter Seriously*. Albany: State University of New York Press.
- Ralli, A. 2016. "Strategies and Patterns of Loan verb Integration in Modern Greek Varieties". Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
- Raskin, V. 1985. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: Reidel.
- Rowland, L. 2012. "The pedagogical benefits of a linguistic landscape project in Japan". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(4): 494-505.
- Scollon, R. & S. Wong Scollon. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. London: Routledge.
- Silverstein, M. 2003. "Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life." *Language and Communication* 23: 193-229.
- Wiggins B. & B. Bowers. 2015. "Memes as genre: A structurational analysis of the memescape". *New Media & Society* 17(11): 1886-1906.

Ελληνόγλωσση

- Αλεξέλλη, Βάσω. 2021. *Χαρτογράφηση της γλωσσικής ποικιλίας της Λέσβου*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Αναγνώστου, Σ. 1903. *Λεσβιακά, ήτοι συλλογή λαογραφικών περί Λέσβου πραγματειών*. Αθήνα: Κωνσταντινίδης.
- Αρχάκης, Α., Φτερνιάτη, Α. & Β. Τσάμη. 2015. «Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας: Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της». Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 67-94.
- Kalantzis, M. & B. Core. 2000. «Πολυγραμματισμοί». Στο Α.-Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 214-216.
- Κανάκης, Κ. 2007. *Εισαγωγή στην πραγματολογία: Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Κανάκης, Κ. 2008. «Η στρατηγική χρήση κοινωνιογλωσσικών παραμέτρων στο ευθυμογράφημα της Έλενας Ακρίτα τη δεκαετία του 1980 και σήμερα». Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 342-380.

- Κοντοσόπουλος, Ν. 2008 [1981]. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Κουρδής, Ε. 2007. *Θεσσαλικό Ιδίωμα: Από τα Κοινωνικά Σημεία στην Γλωσσική Ιδεολογία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Κουρδής, Ε. 2008. «Η γλώσσα του αστείου. Λεκτικό χιούμορ και τοπικές προφορές στα ανέκδοτα για Θεσσαλούς». Στο Ε. Λεονταρίδη & Κ. Σπανοπούλου (επιμ.), *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου: Η γλώσσα σε ένα κόσμο που αλλάζει*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 9-11/12/2005. Τόμος Ι: 287-293.
- Κρύσταλ, Ντ. 2008 [2000]. *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*. Μτφρ. Γ. Ξυδόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.
- Lees, C. 2017. *Γλωσσικές πρακτικές των νέων σε τόπους κοινωνικής δικτύωσης: Η περίπτωση του Facebook*. Διδακτορική Διατριβή. Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Α.Π.Θ.
- Παπάνης, Δ. & Ι. Παπάνης 1994. *Παροιμίες και Παροιμιώδεις Φράσεις που λέγονται στην Αγιάσο*. Δ' τόμος, Μυτιλήνη.
- Παπάνης, Δ. & Ι. Παπάνης 2004. *Λεξικό του αγιασώτικου γλωσσικού ιδιώματος. Λεσβιακή λαογραφία*. 3η έκδοση, Μυτιλήνη.
- Πολίτης, Π. & Ε. Κουρδής. 2015. «Η χρήση γεωγραφικών διαλέκτων σε τηλεοπτικές διαφημίσεις: Μία πρόταση για τη διδακτική τους αξιοποίηση». Στο G. Kotzoglou et al. (επιμ.), *Selected papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics, Rhodes, 26-29 September 2013*. Rhodes: Laboratory of Linguistics of the SE Mediterranean, Department of Mediterranean Studies, University of Aegean, 1377-1389.
- Ράλλη, Α. 2013. «Ιταλογενή ρηματικά δάνεια στις Νεοελληνικές διαλέκτους». *Patras Working Papers in Linguistics 3*: 9-25.
- Ράλλη, Α. 2019. «Γλωσσική χαρτογράφηση: ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου». Στο Γ. Κάρλα, Ι. Μανωλέσσου & Ν. Παντελίδης (επιμ.), *Λέξεις: Τιμητικός Τόμος για την Χριστίνα Μπασέα-Μπεζεντάκου*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 433-453.
- Ράλλη, Α. & Β. Αλεξέλλη. 2019. «Ο πρώτος ηλεκτρονικός διαλεκτικός χάρτης της Ελλάδας: ο χάρτης της Λέσβου». Στο Ι. Kappa & Μ. Tzakosta (επιμ.), *Πρακτικά του 7ου Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Ρέθυμνο, Ελλάδα 6-8 Οκτωβρίου 2016, 226-234.
- Στάμου, Α. Γ. 2012. «Αναπαραστάσεις της Κοινωνιογλωσσικής Πραγματικότητας στα Κείμενα μαζικής Κουλτούρας: Αναλυτικό Πλαίσιο για την Ανάπτυξη της Κριτικής Γλωσσικής Επίγνωσης». *Γλωσσολογία/Glossologia 20*: 19-38.
- Στάμου Α. Γ. & Κ. Δ. Ντίνας. 2011. «Γλώσσα και τοπικότητες: Η αναπαραστάση γεωγραφικών ποικιλιών στην ελληνική τηλεόραση». Στο Γ. Πασχαλίδης, Ε. Χοντολίδου & Ι. Βαμβακίδου (επιμ.), *Σύνορα, περιφέρειες, διασπορές*. University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 289-305.
- Στάμου, Α., Αρχάκης, Α. & Πολίτης, Π. 2016. «Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας. Χαρτογραφώντας το πεδίο». Στο Α. Στάμου, Π. Πολίτης, Α. Αρχάκης (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. Καβάλα: Σαΐτα, 13-55.
- Τσάκωνα, Β. 2004. *Το χιούμορ στον γραπτό αφηγηματικό λόγο: γλωσσολογική προσέγγιση*. Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλολογίας. Τομέας Γλωσσολογίας: Αθήνα.

- Τσάκωνα, Β. 2013. *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, λειτουργίες και διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Τσάμη, Β. 2018. *Κείμενα μαζικής κουλτούρας και γλωσσική ποικιλότητα: Κριτική ανάλυση και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τσιπλάκου, Σ. 2017. «Αστικά γλωσσικά τοπία και διάλεκτοι: Χώροι της Λευκωσίας». *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 37*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 727-746.
- Τσιπλάκου, Σ. 2022. «Εναλλαγή γλωσσών». Στο Δ. Γούτσος & Σ. Μπέλλα (επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg.429-461.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Ε. Θεοδωρόπουλος. 2015. «Η χρήση διαλεκτικών ποικιλιών στις σύγχρονες διαφημίσεις-ιδεολογικές προεκτάσεις». Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg, 67-94.
- Τσιτσιπής, Λ. 1995. «Ο Bakhtin και η Ποιητική του σαν Κριτική Προοπτική για τη Γλώσσα και τη Λογοτεχνία». *Σύγκριση*, 6, 122-139.
- Φτερνιάτη, Α., Τσάμη Β. & Α. Αρχάκης. 2016. «Τηλεοπτικές διαφημίσεις και γλωσσική ποικιλότητα: Προτάσεις κριτικής γλωσσικής διδασκαλίας». *Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση 4 (1)*: 85-100.
- Χοντολίδου, Ε. 1999. «Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας». *Γλωσσικός Υπολογιστής 1*: 115-117.

Διαδικτυακές πηγές

(Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2022)

Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων Πανεπιστημίου Πατρών

<http://imgd.philology.upatras.gr/index.php/projects-page/our-projects-2/#1581000192422-a1e161af-b80b>

Ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου

<http://lesvos.imgd.philology.upatras.gr/>

Πληροφορίες για την ερμηνεία του διαδικτυακού μιμίδιου. Διαθέσιμο στο

https://el.wikipedia.org/wiki/Διαδικτυακό_μιμίδιο

Οδηγίες κατά του Covid-19 στην κρητική διάλεκτο

<https://www.aftodioikisi.gr/koinonia/koronoios-odigies-sta-kritika-quot-gia-osoys-den-katalavainoyn-quot-foto/>

Οδηγίες κατά του Covid-19 στην κατωιταλική διάλεκτο

<https://www.mixanitouxronou.gr/i-italia-exedose-odigies-gia-ton-koronoio-sta-graikanika/>

Οδηγίες κατά του Covid-19 στην ποντιακή διάλεκτο

https://epontos.blogspot.com/2020/03/blog-post_15.html?spre=pi

Οδηγίες κατά του Covid-19/ βίντεο διαλεκτικής ποικιλίας στην περιοχή της Λάρισας

<https://www.youtube.com/watch?v=0aJJBZhAH5w>

Οδηγίες κατά του Covid-19/βίντεο διαλεκτικής ποικιλίας στην περιοχή της Σαντορίνης

<https://www.facebook.com/TOPMELODY.104.9FM.RADIO/videos/2249339918703421>